

Η εκβιομηχάνιση της Ελλάδας σχεδόν εκβιάστηκε από τα γεγονότα της δεκαετίας 1910 – 20. Ήδη, από τους Βαλκανικούς πολέμους (1912 – 13), είχε σημειωθεί στροφή της χώρας προς την οικονομική αυτάρκεια. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914 – 1918), που διέλυσε το διεθνές εμπόριο και τις διεθνείς μεταφορές, και ιδιαίτερα ο ναυτικός αποκλεισμός της Ελλάδας από τις δυνάμεις της Αντάντ, υποχρέωσαν την ελληνική οικονομία να επιδιώξει την αυτάρκεια με στροφή στην εκβιομηχάνιση με την εκμετάλλευση ντόπιων παραγωγικών πηγών και με «πελατεία» την εσωτερική αγορά. Η βιομηχανία είχε κληθεί να αντικαταστήσει με εγχώρια, όλα τα προϊόντα που πια, λόγω του πολέμου, δεν μπορούσαν να εισαχθούν. Κι επειδή ούτε ο εφοδιασμός με εισαγόμενα καύσιμα ήταν δυνατός, επήλθε εντατική αξιοποίηση των ντόπιων πηγών ενέργειας.

Πέρα από τις ανάγκες της ελληνικής αγοράς, προέκυψε ένας ακόμα σημαντικός πελάτης που επέτρεψε στη νεαρή ελληνική βιομηχανία να ανδρωθεί και να κάνει χρυσές δουλειές: Ήταν οι δυνάμεις της Αντάντ που στάθμευαν στη Μακεδονία (1916 – 1918) και χρειάζονταν συνεχή εφοδιασμό. Το τέλος του πολέμου βρήκε την ελληνική βιομηχανία ρωμαλέα και έτοιμη για νέες κατακτήσεις. Τις πρόσφερε στο πιάτο η μικρασιατική καταστροφή με το κύμα των προσφύγων που βόλεψαν καταστάσεις:

Ξαφνικά, πολλαπλασιάστηκαν τα εργατικά χέρια με αποτέλεσμα να πέσουν τα μεροκάματα, γεγονός που ώθησε στη δημιουργία και νέων βιομηχανικών και βιοτεχνικών μονάδων. Την ίδια ώρα, διευρύνθηκε η εσωτερική αγορά, καθώς προστέθηκαν σ' αυτήν τα εκατομμύρια των νεοαφιχθέντων. Κι ακόμα, η άφιξη των προσφύγων εξανάγκασε την κεντρική διοίκηση να προχωρήσει με πιο γρήγορους ρυθμούς και να ολοκληρώσει την αγροτική μεταρρύθμιση με τη διανομή των τσιφλικιών σε άμεσους καλλιεργητές, μεγαλώνοντας τη ζήτηση προϊόντων που η ελληνική βιομηχανία μπορούσε να παράγει.

Οι συνθήκες ήταν ιδανικές και το διεθνές κεφάλαιο έσπευσε να τις εκμεταλλευτεί. Σημειώθηκε τεράστια εισροή αμερικανικών και αγγλικών κυρίως κεφαλαίων που επενδύθηκαν (ιδιαίτερα στα χρόνια 1922 – 29) στην ελληνική βιομηχανία. Η εισροή του ξένου κεφαλαίου στα χρόνια αυτά ήταν κατά πολύ μεγαλύτερη από εκείνη της εποχής Τρικούπη. Η επέκταση του κρατικού παρεμβατισμού στην οικονομία, κατά κύριο λόγο, βασίστηκε στον εξωτερικό δανεισμό. Ενώ επί Τρικούπη τα εξωτερικά δάνεια είχαν φθάσει τα 640 εκατομμύρια χρυσά φράγκα, στη δεκαετία 1922 – 1932 ξεπέρασαν τα 1.020, φθάνοντας το 150% του ΑΕΠ. Διοχετεύονταν στην παραγωγή, χωρίς ρεμούλες και καταχρήσεις, ενισχύοντας την οικονομική ανάπτυξη αλλά διόγκωναν υπερβολικά το δημόσιο χρέος. Και η εξυπηρέτησή του άρχισε να χωλαίνει. Σε δραχμές, ενώ το 1922 οι εισπράξεις ήταν 1.286.000.000 και οι πληρωμές για την εξυπηρέτησή του 406.000.000, στο σύνολο της δεκαετίας (ως το 1932), οι εισπράξεις έφτασαν τα 19.441 εκατομμύρια και οι πληρωμές τα

25.018. Τον ίδιο καιρό, η βιομηχανία όλο και περισσότερο ευημερούσε, με την αξία των παραγόμενων προϊόντων να έχει υπερτριπλασιαστεί ανάμεσα στο 1923 και το 1929.

Στα 1928, ο Ελευθέριος Βενιζέλος ανέλαβε τελευταία φορά πρωθυπουργός. Θέλοντας να σταθεροποιήσει την δραχμή, συνέδεσε την ισοτιμία της με την αγγλική χρυσή λίρα («κανόνας χρυσού»). Η παρέμβαση προσωρινά απέδωσε.

Κι ενώ η Ελλάδα αναπτυσσόταν βιομηχανικά και υποκαθιστούσε τις εισαγωγές με ντόπια προϊόντα, η Ευρώπη έβγαινε βαριά λαβωμένη από τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο. Νικητές και νικημένοι αποδύθηκαν σε μian υπεράνθρωπη προσπάθεια με στόχο την οικονομική τους ανόρθωση. Με μια μικρή διαφορά. Οι διόλου πειραγμένες από τον πόλεμο Ηνωμένες Πολιτείες ζητούσαν πίσω τα δανεικά προς τους συμμάχους τους της Αντάντ. Και οι νικητές της Αντάντ ζητούσαν από τη νικημένη Γερμανία τα χρήματα των πολεμικών επανορθώσεων για να έχουν να πληρώσουν τα δανεικά. Οι Γερμανοί κλήθηκαν να καταβάλουν 32 δισεκατομμύρια χρυσά μάρκα σε δόσεις. Τόσα τους χρέωσαν. Το πρώτο δισεκατομμύριο καταβλήθηκε τον Μάιο του 1921 και λίγο έλειψε να προκαλέσει νέο πόλεμο, καθώς οι σύμμαχοι τσακώθηκαν για το ποιος θα πρωτοπάρει τα λεφτά. Για να τα δώσει στους Αμερικανούς. Με τους Γερμανούς να δηλώνουν πως δεν υπήρχε φράγκο για την πληρωμή άλλης δόσης.

Ο Τσαρλς Γκέις Ντόουζ (1865 - 1951) ήταν ένας πολύ καλός Αμερικανός οικονομολόγος. Στα 1921, υπέβαλε στα ενδιαφερόμενα κράτη σχέδιο για τη ρύθμιση των επανορθώσεων και των χρεών. Το «σχέδιο Ντόουζ» όπως ονομάστηκε, συζητήθηκε αρκετά, ώσπου να μπει σε εφαρμογή το 1924. Με δυο λόγια, μετέτρεπε σε ανώνυμη εταιρεία υπό τον έλεγχο των συμμάχων καθετί στη Γερμανία, που μπορούσε να βγάλει λεφτά: Από τις συγκοινωνίες ως το εμπόριο. Οι Γερμανοί ξανάρχισαν να πληρώνουν κάποια ποσά που κατέληγαν στις αμερικανικές τσέπες μέσω κατάλληλων επιτροπών. Στις αρχές του 1929, ξανασήκωσαν τα χέρια. Το «σχέδιο Ντόουζ» καταργήθηκε κι αντικαταστάθηκε με νέο: Το «σχέδιο Γιουνγκ» που θα ξεκινούσε από τον Μάιο του 1930. Τουλάχιστον, έτσι λογάριζαν.

Στη Γερμανία, όμως, συνέβαιναν πολλά σημαντικά όλα αυτά τα χρόνια. Από τις 6 Αυγούστου του 1923, υπουργός Εξωτερικών ήταν ο Γουσταύος Στρέζεμαν (γεννήθηκε το 1879) που κράτησε το υπουργείο ως τον θάνατό του το 1929. Ρεαλιστής και ευέλικτος, ακολούθησε πολιτική κατευνασμού και συνεργασίας με τη Γαλλία και την Αγγλία. Κάποια ανησυχία από τον θάνατο (28 Φεβρουαρίου του 1925) του πρώτου προέδρου της δημοκρατίας στη Γερμανία, Φρειδερίκου Έμπερτ (γεννήθηκε το 1870), ξεπεράστηκε. Στις 20 Απριλίου, ένα δημοψήφισμα έφερε τον στρατάρχη Χίντεμπουργκ στην προεδρία. Τον ίδιο μήνα, υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας έγινε ο Αριστείδης Μπριάν (1862 - 1932), που κράτησε το υπουργείο επίσης έως τον θάνατό του.

Στρέζεμαν και Μπριάν κατάφεραν να συνεννοηθούν. Η Αγγλία κινήθηκε στο ίδιο μήκος κύματος. Η υπόλοιπη Ευρώπη ήταν υποχρεωμένη να τους ακολουθήσει. Στόχος όλων το εξής απλό: Κανένας δεν εισπράττει επανορθώσεις από τη Γερμανία, κανένας δεν ξεπληρώνει χρέη στους Αμερικανούς. Αρκετά έβγαλαν από την όλη υπόθεση.

Το ειδύλλιο επισφραγίστηκε σ' ένα ειδυλλιακό μέρος: Στις γραφικές όχθες του ποταμού Λάγκο Ματζόρε της Ελβετίας, στο όμορφο Λοκάρνο. Η Γερμανία μοίρασε δεξιά κι αριστερά κάμποσα από τα εδάφη της κι έγινε μέλος της Κοινωνίας των Εθνών, ενώ ο Στρέζεμαν πήρε το νόμπελ ειρήνης. Οι Αμερικανοί, όμως, εξακολουθούσαν να πιέζουν και οι Ευρωπαίοι να υποφέρουν.

Με την επικράτηση της επανάστασης των μπολσεβίκων, η Ρωσία (Σοβιετική Ένωση πια) είχε πάψει να είναι η παλιά μεγάλη αγορά των ευρωπαϊκών προϊόντων. Στην απέναντι μεριά του Ατλαντικού, οι Ηνωμένες Πολιτείες, ενώ ζητούσαν άμεση πληρωμή των ευρωπαϊκών χρεών, προστάτευαν τα ντόπια προϊόντα, εφαρμόζοντας πολιτική επιβολής μεγάλων δασμών στα εισαγόμενα. Ουσιαστικά, κι αυτή η αγορά είχε κλείσει. Έμεναν οι τρίτες χώρες, όπου τα ευρωπαϊκά προϊόντα συναντούσαν τρομερό ανταγωνισμό από τα αμερικανικά.

Καθώς τα πεδία των μαχών και οι ζημιές ήταν μακριά τους, ο πόλεμος δεν είχε ενοχλήσει ιδιαίτερα τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ενώ οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες καταστρέφονταν, η αμερικανική αναπτυσσόταν. Κέρδιζε από τον πόλεμο. Με τη μέθοδο των επιδοτήσεων και της προστασίας, τα αμερικανικά προϊόντα ρίχνονταν στις τρίτες χώρες και εκτόπιζαν τα ευρωπαϊκά. Στην πραγματικότητα, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν κηρύξει έναν ανελέητο παγκόσμιο οικονομικό πόλεμο, με σκοπό την κυριαρχία τους πάνω στη Γη. Οι μόνοι Ευρωπαίοι, που πουλούσαν, ήταν αυτοί που διέθεταν πρώτες ύλες για την παραγωγή τελικών προϊόντων. Αυτοί κέρδιζαν πολλά. Η ελληνική οικονομία έμενε έξω από όλα αυτά καθώς η βιομηχανία της σχεδόν αποκλειστική πελατεία είχε την εσωτερική αγορά.

Για να πετύχει η αμερικανική πολιτική, χρειαζόταν αυτοματισμός στη βιομηχανία και υπερπαραγωγή. Με ευαγγέλιο την τυποποίηση των προϊόντων, που είχε βρει θερμό υποστηρικτή στο πρόσωπο ενός μεταλλειολόγου και μεγαλέμπορου: Του Ερβέρτου Κλαρκ Χούβερ, μεγαλοπαράγοντα των ρεμπουπλικάνων. Το 1921, ήταν υπουργός Εμπορίου. Το 1928, εκλέχτηκε πρόεδρος των ΗΠΑ.

Τυποποίηση και υπερπαραγωγή πραγματοποιήθηκαν χάρη σε μια ασυλλόγιστη κρατική πολιτική δανειοδοτήσεων. Όμως, η υπερπαραγωγή απαιτούσε τεράστιες ποσότητες πρώτων υλών. Η υπερβολική ζήτηση έκανε τις τιμές τους να παίρνουν την ανηφόρα, σε εξωπραγματικά επίπεδα, πολύ πιο πάνω από τα φυσιολογικά. Και, κάποια στιγμή, η υπερπαραγωγή έφτασε στο σημείο να ξεπεράσει τα όρια της ζήτησης. Βιομηχανίες και αγρότες δυσκολεύονταν να προωθήσουν τα προϊόντα τους στην αγορά. Ιδιαίτερα, ο αγροτικός πληθυσμός βρέθηκε σε δύσκολη θέση, καθώς το ανέβασμα του βιοτικού επιπέδου μείωνε την κατανάλωση δημητριακών. Η αγορά έφτασε στα όρια του κορεσμού.

Ο τρελός ρυθμός της ανάπτυξης και της υπερπαραγωγής είχε μεταδοθεί στο χρηματιστήριο. Καθώς οι τιμές των πρώτων υλών και των τελικών προϊόντων ανέβαιναν, ανηφόριζαν και οι τιμές των μετοχών. Η πλαστή τους υπεραξία ήταν τρομερά δυσανάλογη προς την πραγματική. Μέσα στους πρώτους εννιά μήνες του 1929, οι τιμές των μετοχών πήραν πάνω τους 83%. Μια μετοχή ονομαστικής αξίας 20 και 30 δολαρίων, έφτασε την πρωτοχρονιά του 1929 να πουλιέται 100 δολ. και την 1η Οκτωβρίου, 183 δολ.

Όμως, πολλές επιχειρήσεις δεν ήξεραν, τι να κάνουν τα αποθηκευμένα τους προϊόντα και πού να βρουν ρευστό χρήμα για ν' ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Οι τράπεζες και οι δανειστές πίεζαν για τις δόσεις των δανείων και τους τόκους. Η κυβέρνηση του προέδρου Ερβέρτου Χούβερ δεν πήρε έγκαιρα είδηση, τι συνέβαινε. Αντιμετώπισε τα πρώτα συμπτώματα της κρίσης με την εκφώνηση λόγων γεμάτων αισιοδοξία. Όμως, με την αισιοδοξία μονάχα, λεφτά δεν βρίσκονταν. Μοναδική διέξοδος για όλους, όσοι χρωστούσαν, ήταν να πουλήσουν μετοχές.

Στις 24 Οκτωβρίου του 1929, στη Γουόλ Στριτ, όπου βρίσκεται η έδρα του χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης, έγινε αναγκαστική εκποίηση 19.000.000 μετοχών. Αποτέλεσμα ο πανικός. Μέσα σε λίγες ώρες, οι τιμές καταρράγησαν κάτω και από την πραγματική τους αξία και χάθηκε επενδυμένη υπεραξία 23 δισεκατομμυρίων δολαρίων.

Μέσα στην ίδια μέρα, καταστράφηκαν 50.000 μικρές επιχειρήσεις. Ήταν το περίφημο «κραχ της Νέας Υόρκης», που επέφερε αλυσιδωτές καταστροφές. Τεράστιες επιχειρήσεις έκλεισαν και η ανεργία ήρθε αναπόφευκτη. Ακολούθησε η υποκατανάλωση, αφού οι άνεργοι δεν είχαν χρήματα να αγοράσουν. Και η υποκατανάλωση έφερε τη μείωση των δημοσίων εσόδων από τους έμμεσους φόρους και την κάθετη πτώση των τιμών των πρώτων υλών, που έμεναν αδιάθετες. Αναγκαστικά, η κυβέρνηση αύξησε τους άμεσους φόρους επιτείνοντας την φτώχεια, ενώ η κρίση έπληξε και την Ευρώπη, από το 1931. Τότε, έφτασε εκεί ο αντίκτυπος.

Στις 21 Σεπτεμβρίου 1931, η αγγλική κυβέρνηση κατήργησε τον «χρυσό κανόνα», εγκατέλειψε τη χρυσή βάση και επέβαλε την αναγκαστική κυκλοφορία της λίρας. Ακολούθησαν όλες οι χώρες που ήταν συνδεδεμένες με το αγγλικό εμπόριο. Η αγγλική λίρα υποτιμήθηκε στις αγορές κατά 20%. Η σταθεροποίηση της δραχμής κατέρρευσε. Ο πανικός του '29 με την κατάρρευση των μετοχών στη Νέα Υόρκη επαναλήφθηκε στην Ελλάδα σε μικρότερη έκταση καθώς μέσα στο τελευταίο δεκαήμερο του μήνα φυγαδεύτηκαν στο εξωτερικό 3.600.000 δολάρια. Η ελληνική κυβέρνηση αποσύνδεσε τη δραχμή από τη λίρα (1 λίρα = 375 δραχμές) και τη συνέδεσε με το δολάριο (ένα δολάριο = 77 δραχμές). Ταυτόχρονα, έκλεισε το χρηματιστήριο και προχώρησε σε μια σειρά περιορισμών στο συνάλλαγμα. Ξεκίνησαν άγρια παιχνίδια κερδοσκοπών που έσπευσαν να εκμεταλλευτούν την κατάσταση, με αποτέλεσμα η Τράπεζα της Ελλάδος να ανεβάσει υπέρμετρα τον προεξοφλητικό τόκο. Η κυκλοφορία συναλλάγματος περιορίστηκε, γεγονός που δυσκόλεψε τις εισαγωγές, οι οποίες δυσκολεύονταν έτσι κι αλλιώς και από τα κυβερνητικά μέτρα προστατευτισμού των ελληνικών προϊόντων. Ταυτόχρονα, η υποτίμηση της αγγλικής λίρας έκλεισε τις βρετανικές αγορές στα ελληνικά προϊόντα που είχαν γίνει πιο ακριβά. Ήδη, είχαν κλείσει και οι γερμανικές αγορές που απορροφούσαν τον ελληνικό καπνό.

Την ίδια ώρα, η Εθνική Τράπεζα ευνοούσε την εξαγωγή ελληνικών κεφαλαίων με κύριο προορισμό την χρηματιστηριακή αγορά του Λονδίνου, όπου εξαγοράζονταν οι σε χρυσό τίτλοι των ελληνικών χρεογράφων: Ουσιαστικά, η Εθνική Τράπεζα επιχειρούσε τον «επαναπατρισμό του ελληνικού χρέους», με τους σε χρυσό τίτλους του να περιέρχονται σε ελληνικά χέρια. Όμως, με όλα αυτά, το ελληνικό νόμισμα δεχόταν σκληρές επιθέσεις των κερδοσκόπων με στόχο την υποτίμησή του. Ο Βενιζέλος προσπαθούσε όσο γινόταν να μικρύνει την ψαλίδα ανάμεσα στην ονομαστική και την πραγματική αξία της δραχμής. Απευθύνθηκε στην Κοινωνία των Εθνών (πρόδρομο του ΟΗΕ) και τις Αγγλία, Γαλλία και Ιταλία ζητώντας βοήθεια στη στήριξη του ελληνικού νομίσματος. Το αίτημα περιλάμβανε δυο προτάσεις:

1. Να δεχτούν οι δανειστές της Ελλάδας πενταετή αναστολή καταβολής των τοκοχρεολυσίων, που απορροφούσαν το 40% του ελληνικού προϋπολογισμού και το 80% του συναλλάγματος από τις εξαγωγές. Και
2. Να καταβληθεί στην Ελλάδα νέο δάνειο 50.000.000 δολαρίων, πληρωτέων σε τέσσερις ετήσιες δόσεις.

Το συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών, στη συνεδρίασή του της 11^{ης} Απριλίου 1932 αρνήθηκε να ασχοληθεί με το ελληνικό αίτημα (ουσιαστικά, το απέρριψε). Την Πρωτομαγιά του 1932, η Ελλάδα κήρυξε πτώχευση:

Από την ημέρα εκείνη, «ανεστάλη επ' αόριστον» η πληρωμή των δόσεων για όλα τα δάνεια του δημοσίου και των τόκων για τα εξωτερικά δάνεια, ενώ οι τόκοι για τα εσωτερικά δάνεια θα καταβάλλονταν μειωμένοι 25%. Ταυτόχρονα, οι σε ξένο νόμισμα ή συνάλλαγμα κάθε είδους οφειλές σε Έλληνες ή ξένους που ζούσαν στην Ελλάδα μετατράπηκαν σε οφειλές σε δραχμές (εκατό για κάθε δολάριο).

Με μια σειρά από ρυθμίσεις, ουσιαστικά έκλεισε η πόρτα των εισαγωγών, καθώς και με την υποτίμηση της δραχμής (60% ως το τέλος της χρονιάς) τα ξένα προϊόντα έφτασαν να πουλιούνται ως και τέσσερις φορές πάνω από τα ντόπια. Την ίδια ώρα, τα μεροκάματα μειώθηκαν και η ανεργία ενισχύθηκε, ενώ είχε ήδη κλείσει η στρόφιγγα της εισροής των

εμβασμάτων που οι μετανάστες έστελναν στην πατρίδα: Από 8,4 δισεκατομμύρια χρυσά φράγκα το 1920, μειώθηκαν στο 1,1 δισεκατομμύριο το 1932.

Οι δυσκολίες όξυναν τα πολιτικά πάθη και ένωσαν την αντιπολίτευση (Παναγιώτης Τσαλδάρης, Γεώργιος Κονδύλης, Ιωάννης Μεταξάς και Α. Χατζηκυριάκος) που πήρε τις εκλογές του 1933 (5 Μαρτίου). Ο Πλαστήρας προσπάθησε να ανατρέψει το εκλογικό αποτέλεσμα με πραξικόπημα (6 Μαρτίου). Απέτυχε. Είναι τότε που ο Γεώργιος Κονδύλης είχε πει:

«Όλες οι ημέρες του χρόνου προσφέρονται για πραξικόπημα, πλην μιας: Της επομένης των εκλογών».

Στις 10 του μήνα, ανέλαβε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Τσαλδάρη. Οι εκκρεμότητες, όμως, συνέχιζαν να υπάρχουν. Μια απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Βενιζέλου και της συζύγου του (6 Ιουνίου 1933) όξυνε την κατάσταση. Η πολιτική διαμάχη κορυφωνόταν όλο και πιο πολύ και η ελληνική ζωή κυλούσε στους ρυθμούς της έντονης κομματικής αντιπαράθεσης που απειλούσε να οδηγήσει σε εμφύλια σύρραξη. Την κατάσταση ήρθε να επιδεινώσει ένα νέο πραξικόπημα (1 Μαρτίου 1935) που ο Βενιζέλος υιοθέτησε μετά από λίγες ημέρες. Το πραξικόπημα πνίγηκε στο αίμα και οι ηγέτες του κατέφυγαν στην Ιταλία, όπου δραπετεύσε κι ο Βενιζέλος. Ένα στρατοδικείο έστειλε στο εκτελεστικό απόσπασμα τους στρατηγούς Παπούλια και Κοιμήση (24 Μαρτίου του 1935), ενώ Βενιζέλος, Πλαστήρας και Ι. Κούνδουρος καταδικάστηκαν ερήμην σε θάνατο. Έτσι κι αλλιώς, ο Βενιζέλος δεν επρόκειτο να ξαναδεί την Ελλάδα (πέθανε στο Παρίσι στις 18 Μαρτίου 1936).

Η Ε' Εθνοσυνέλευση συγκροτήθηκε στις 6 Ιουνίου του 1935 και ψήφισε την παλινόρθωση της δυναστείας (10 Οκτωβρίου) που επικυρώθηκε με δημοψήφισμα (3 Νοεμβρίου). Ο βασιλιάς Γεώργιος Β' έφτασε στην Ελλάδα (25 Νοεμβρίου) κι ανέθεσε την εντολή σχηματισμού εκλογικής κυβέρνησης στον Κωνσταντίνο Δεμερτζή (30 του μήνα) που, με αντιπρόεδρο τον Ιωάννη Μεταξά, συνέχισε πρωθυπουργός και μετά τις εκλογές (26 Ιανουαρίου του 1936), καθώς δεν αναδείχτηκε νικητής. Πέθανε, όμως, οπότε ο Γεώργιος διόρισε πρωθυπουργό τον αντιπρόεδρο, Ιωάννη Μεταξά (13 Απριλίου του 1936), αρχηγό του κόμματος των Ελευθεροφρόνων που με επτά βουλευτές σε σύνολο τριακοσίων εκπροσωπούσε το 3.94% του εκλογικού σώματος. Στις 4 Αυγούστου, επέβαλε φασιστική δικτατορία. Μια από τις πρώτες πράξεις του ήταν να επαναρχίσει την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους. Ταυτόχρονα, προχώρησε σε νέο δανεισμό από την Αγγλία, με προφανείς ασύμφορους όρους, διογκώνοντας το εξωτερικό χρέος.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, το κραχ οδήγησε σε χιλιάδες αυτοκτονίες και στην ποτοαπαγόρευση. Όπως κάθε συνεπής αποτυχημένος ηγέτης, ο Χούβερ διέγινωσε ότι δεν έφταιγε ο ίδιος για την απόγνωση στην οποία είχε οδηγήσει τον αμερικανικό λαό αλλά το οινόπνευμα, που αναγορεύτηκε στην πρώτη και σχεδόν μόνη αιτία των αυτοκτονιών και κάθε άλλης κοινωνικής νόσου. Ήδη, η ποτοαπαγόρευση ίσχυε από το 1920 επιτείνοντας την κυριαρχία του γκανγκστερισμού.

Οι γκάνγκστερς φύτρωναν στις ΗΠΑ από τις αρχές του εικοστού αιώνα. Ήταν μέλη συμμοριών, που έμπαιναν στην υπηρεσία υποψηφίων για πολιτικά αξιώματα. Δουλειά τους ήταν να τρομοκρατούν τους οπαδούς των αντιπάλων, ώστε στις εκλογές να υπερισχύουν και να εκλέγονται τα αφεντικά που τους πλήρωναν. Με την ποτοαπαγόρευση, βρήκαν νέο πεδίο λαμπρό εξάσκησης της επιχειρηματικής τους δεινότητας. Η διοχέτευση λαθραίων ποτών και η διάθεσή τους από ελεγχόμενα από αυτούς μαγαζιά έγινε χρυσοφόρα επιχείρηση. Όταν η ποτοαπαγόρευση καταργήθηκε, το συνδικάτο του εγκλήματος στράφηκε στη διακίνηση ναρκωτικών, που άνοιξε και νέες αγορές, έξω από τις ΗΠΑ. Όπως και με τα ποτά, η εξουσία περιορίστηκε στη συνειδητή ή και επιφανειακή καταστολή κι όχι στην προσπάθεια για εξάλειψη των κοινωνικών αιτιών, που τα συντηρούν.

Στην Ευρώπη, η κρίση που ξεκίνησε με το κραχ της Νέας Υόρκης, οδήγησε στην άνοδο του ναζισμού. Στην ίδια τη Γερμανία, οι άνεργοι το 1929 έφταναν τους 2.962.000. Το 1930 ανέβηκαν στα 3.683.000 για να φτάσουν τα 6.013.000 στα τέλη Ιανουαρίου του 1933, προσφέροντας στον Χίτλερ το πιο ακαταμάχητο προεκλογικό όπλο.

Στις αμερικανικές εκλογές του 1932, πρόεδρος εκλέχτηκε ο δημοκρατικός Φραγκλίνος Ρούσβελτ, που υποσχέθηκε μια νέα πολιτική: Το Νιου Ντιλ, όπως ονομάστηκε. Πρώτη του ενέργεια ήταν να εκκενώσει την Κούβα, την Αϊτή και τη Νικαράγουα και ν' αποδώσει ανεξαρτησία στις Φιλιππίνες, μειώνοντας τα έξοδα του κράτους, και ν' αναπτύξει μια πολιτική συνεργασίας με την Ευρώπη. Χρέη και επανορθώσεις παραμερίστηκαν. Κι ακόμα, ο Ρούσβελτ υποτίμησε το δολάριο, εφάρμοσε πολιτική μείωσης των καλλιεργειών και προχώρησε στη δημιουργία μεγάλων δημόσιων έργων, ώστε να μειωθεί η ανεργία. Τα μέτρα

που πήρε, άρχισαν ν' αποδίδουν καρπούς γύρω στα 1934. Όμως, τη χρονιά αυτή, ο ναζισμός είχε για καλά στεριώσει στη δοκιμασμένη Γερμανία κι ο φασισμός απλωνόταν πάνω από τα Βαλκάνια.

(«Ιστορία του Έθνους», 4.12.2010) (τελευταία επεξεργασία, 20.12.2010)